

Nätverket Svenska Kulturlandskap

Nätverksträff 2015

9-10 oktober i kulturreseptatet Äskhults by & naturreservatet Fjärås Bräcka i Halland

Minnesanteckningar

Skötsel av kulturlandskap – hur lyckas man?

Kulturreseptatet Äskhults by

Med utgångspunkt från bebyggelsen har arbetet utvidgats efterhand till att nu omfatta alla markslag, ända ut i utmarkerna. På så sätt har det blivit möjligt att arbeta med samma perspektiv som de brukare som drev gården förr. I ett kulturreseptat finns, åtminstone här, resurser för att inte bara sköta husen och markerna utan även i rätt stor utsträckning göra det med traditionellt hantverk. Naturligtvis finns mycket mer som skulle kunna göras om ännu mer resurser funnes, men i förhållande till andra byar och gårdar är förutsättningarna goda. Reseptatet är välbesökt och har väl fungerande anordningar för besökare: parkering, toaletter, kafé, guidningar m.m.

Äskhults by består av fyra gårdar som ligger på en moränrygg

I Fjärås bräcka omväxlar ljunghedar med trädklädda och öppna gräsmarker

Naturreseptatet Fjärås Bräcka

Här har utgångspunkten varit den markerade grus- och sandåsen som uppstått under senaste avsmältningen av inlandsisen i vårt land, tillsammans med det unika gravfältet på västra sidan. Eftersom jordarterna är magra har naturliga fodermarker fått ligga kvar in i vår tid, och inom ramen för naturreseptatet har det varit möjligt att restaurera och sköta olika delområden, både gamla inägor och utmarker. Resurserna för naturreseptatets skötsel är ändå så pass begränsade att man behöver ta till fler moderna skötselmetoder än i kulturreseptatet. Även här är förutsättningarna för att ta emot besökare ovanligt goda: här finns ett [naturum](#).

Helheten

Helheten kan sägas bestå av bebyggelse, trädgård, åkrar, ängar, hagar, utmarkshedar och skogar. I en traditionellt skött gård finns alla dessa markslag och delar med, och det ingår på ett självklart sätt att hantera allesammans. Därför är det till stor fördel att man i ett kulturresevat har möjlighet att arbeta med och visa den här helheten.

Huvudinriktning och konkreta mål

För att lyckas behöver man hålla två perspektiv levande samtidigt. Huvudinriktning på skötsel och framtida tillstånd kan ibland verka självklart, men många gånger är det svårare än man kan tro att bestämma vartåt man ska sträva. I Äskhults by har man bl.a. bestämt sig för att eftersträva det tillstånd som rådde omkring sekelskiftet 1700/1800. Historiska källor kan ge god vägledning men i ett enskilt skifte kan man behöva göra en friare bedömning av vad man strävar efter egentligen.

Utifrån en sådan långsiktig målbild behöver man därtill bestämma sig för vad man ska prioritera på kortare sikt. Det handlar om att välja och välja bort, utifrån de resurser som finns tillgängliga. Men en viktig förutsättning för att kunna göra goda sådana val, är att man har den långsiktiga huvudinriktningen klar för sig.

Mats Folkesson, en av eldsjälarna bakom kulturresevatet Äskhults by

Kontinuitet – att vara verksam länge

Många, kanske de flesta, arbeten i landskapet och med byggnaderna kräver att man får tillfälle att hålla på med dem under en längre tid, kanske i årtal eller t.o.m. årtionden. Långsiktiga åtaganden behövs för att man ska kunna lyckas.

Uppföljning och kunskapsuppbyggnad

Både traditionellt hantverk och skötsel av olika fodermarker bygger på kunskap. Vissa arbetsmoment är mer kunskapskrävande än andra och många gånger är det helt enkelt inte möjligt att lyckas utan ordentliga kunskaper. En del kan man tillägna sig genom studier, t.ex. hos Hantverkslaboratoriet, men i många fall drar man de viktigaste lärdomarna genom själva arbetet.

En del i det här är uppföljning – att på olika sätt studera vad effekterna av genomförda arbeten faktiskt blev, och återkoppla resultaten till skötseln. Det kan handla om att förbättra arbetsmetoder, men också om utfallet i verkligheten. Har man t.ex. gynnat de växter och djur man hoppades, eller kanske inte? I bästa fall förstärker planeringen, arbetet och uppföljningen på så sätt varandra, så att man är inne i en fortlöpande läroprocess och hela tiden utvecklas i det man gör.

Långsiktig restaurering pågår: topphuggen ek i en av ängarna till Äskhults by

Traditionellt hantverk

I skötseln av ett kulturresevat, som Äskhults by, ingår att hålla traditionellt hantverk levande. I skötseln av ett naturresevat, som Fjärås Bräcka, får man ofta nöja sig att hålla markerna i hävd med mer moderna redskap och metoder. Vissa delar av skötseln går ändå att tillämpa i båda fallen, t.ex. betesdrift och gräsbränning.

Besökare och publik verksamhet

I skyddade områden som natur- resp. kulturresevat är den publika verksamheten en inbyggd del av själva uppdraget att sköta markerna. Finansieras alltsammans med skattepengar så är det rimligt att man som medborgare får möjlighet att besöka områdena och ta del av natur, kultur och jordbruk.

Varför hålla på? – en utblick

Urban Emanuelsson, Centrum för biologisk mångfald & Högskolan Kristianstad

Forskare runtom i världen har tagit fram ett koncept som kallas [planetens gränser](#) – olika aspekter på moder jordens förmåga att hålla hela biosfären i ett sådant tillstånd att vi människor kan leva gott. Vi är i full färd att överskrida flera av de här gränserna, på ett sätt som är mycket oroande. Några av de gränser där vi ligger sämst till är klimatförändringen, kväveomloppet och förlusten av biologisk mångfald. Ungefär en tredjedel av de växter, djur och svampar som finns i Sverige är kulturberoende, dvs. de är knutna till olika företeelser i det traditionellt skötta kulturlandskapet. Att som idag med nya metoder försöka kompensera för förlusterna i det modernt skötta odlingslandskapet är bra, men utsikterna att klara mångfalden är ändå små. Därför är kunskap om traditionell skötsel en nyckel till framgång. Det handlar på så sätt inte bara om biologi utan lika mycket om kultur- och agrarhistoria.

En annan viktig aspekt är att vi har gått från ett muskeldrivet (förindustriellt) samhälle till ett fossilbränsledrivet, och nu står vi inför en övergång till ett biobränsledrivet samhälle. Även det här betyder att vi behöver bli bättre på att förstå hur vi ska sköta kulturlandskapet så att allt det här går ihop.

Det arbete med traditionell skötsel som görs i kulturresevat som bl.a. Åskhults by är därför jätteviktigt! Mycket görs även i naturreservat och i andra marker där engagerade brukare är verksamma. Annan kunskap finns också att hämta från olika områden i Europa. Mest känt är kanske landskapet Maramures i norra Rumänien.

Hävdad ängsmark – över berg och dal, så långt ögat kan nå.
Maramures, Rumänien

Vad pågår i nätverket?

Nätverket är i dagsläget en sändlista med över 400 personer över hela landet. Vi fortsätter arrangera en årlig träff om hösten, någonstans i Sverige. Fyra nyhetsbrev om året skickas ut, plus en del annat såsom inbjudningar m.m. [Nätverkets webbplats](#) fylls på vartefter, och kommer att vidareutvecklas framöver. Med start i år arrangeras också mindre träffar på olika teman. De hänger ihop med en satsning på att söka pengar till fortsatt utveckling av nätverket. Det handlar om kunskapsinsamling, dokumentation m.m. och vi siktar på att arbeta med åtta teman:

1. Skiftesbruk, trädor och fållor, dvs. helheten
2. Stängsling
3. Åkerbruk
4. Ängshävd
5. Trädskötsel
6. Betesdrift
7. Gräsbränning
8. Gårdsmiljöer

Du kan vara med och påverka hur det hela utvecklas vidare, genom att höra av dig till nätverkets samordnare med synpunkter via e-post: landskapskoordinator@conservation.gu.se

NÄTVERKET SVENSKA KULTURLANDSKAP

Nätverket ska fungera som en kontaktyta för människor som arbetar praktiskt med skötseln i kulturresevat eller motsvarande miljöer, t.ex. museijordbruk, naturresevat och privata jordbruk med höga kulturvärden. Nätverket ska möjliggöra kunskapsutbyte mellan människor som verkar i dessa miljöer och ge ett forum för diskussion. Nätverket som bildades 2010 stöds av Riksantikvarieämbetet och Hantverkslaboratoriet. Läs mer om nätverket och dokumentationen från tidigare konferenser på nätverkets webbsida svenskakulturlandskap.se och även på raa.se och craftlab.gu.se.

HANTVERKSLABORATORIET

Hantverkslaboratoriet är ett centrum för kulturmiljöns hantverk, med Göteborgs universitet som huvudman. Verksamheten har initierats i samarbete med bland andra Riksantikvarieämbetet, Svenska kyrkan, Sveriges Hembygdsförbund och Statens Fastighetsverk.

Hantverkslaboratoriets uppdrag är dels att dokumentera och säkra hotade hantverkskunskaper inom områdena landskapsvård, historisk trädgård och bygghantverk, dels att initiera uppföljning, forskning och utvecklingsarbete i kulturmiljövårdens praktik med inriktning mot hantverkliga problem och frågeställningar.

Läs mer om oss på craftlab.gu.se.